

С. В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед. слово М. Антоновича; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. – К.: Либідь, 1993. – 592 с.

*Шишова Оксана
(Полтава, Україна)*

ОСНОВНІ ВИДИ ТЕХНІК У ПОЛТАВСЬКІЙ ВИШИВЦІ

На сьогоднішній день дуже актуальним є звернення українського народу до своїх традицій. Одним із видів народного мистецтва є вишивка. Звичай одягати вишитий одяг підносить національну свідомість українців.

Кожен регіон України має свої характерні техніки вишивання та колорит.

Народна художня вишивка України при своїй єдиній стильовій основі дуже різноманітна. В кожній області вона має свої відмінності.

Особливістю полтавської вишивки є поєднання рослинного, рослинно-геометричного та геометричного орнаментів, використання мотивів, характерних для даної місцевості. Майстрині нашого краю дуже любляли у своїх роботах зображати барвінки, зозулю, ламані дерева та гілки. А основою геометричного орнаменту були найпростіші фігури, такі як трикутник, ромб, квадрат, скісний і прямий хрест та різноманітні зірчасті мотиви. Саме такі поєднання і комбінації створюють розмаїтість та величезну кількість варіантів композиційних побудов. І саме в цьому поєднанні виникає така особливість як безперервний ритм руху композиції, тому дуже важко знайти її початок чи визначити кінець. Це певний ланцюг, у якому одні елементи є частинами інших. Такі вишивки зачаровують не тільки своєю красою, але й бажанням розгледіти в них кожний елемент, проникнути у сутність кожного узору.

Також полтавські вишивальниці використовували характерні техніки, а саме техніки наскрізного вишивання. Серед них: «вирізування», «виколювання», «довбанка». Але найбільш класичною для Полтавщини є техніка під назвою «лиштва» або «лічильна гладь», пов'язана із точним прорахунком ниток полотна [1].

Мережка – один з цікавих засобів оздоблення тканин. Вона широко відома у вишивці багатьох народів, зокрема російського, білоруського, багато в чому нагадуючи мереживо. Мережка прикрашає сорочки, створюючи художній контраст ажурних узорів з полотном та рельєфною вишивкою. На Полтавщині існує багато видів мережок. Серед них вирізувана, затяганка, чисна. Особливо цікаві й різноманітні узори, а також орнаментальні композиції створюються чисною мережкою. Нею оформлюють пазушки чоловічих сорочок. Орнаментальні композиції зустрічаються як геометричні, так і рослинно-геометричні. Геометричні узори є результатом взаємних перехрещень діагональних ламаних ліній, ажурних ромбів, хрестиків, трикутників. Дуже популярна мережка з елементами «ключі», «зірки».

Для рослинно-геометричних мотивів мережки характерна звивиста гілка з листочками та квітами. Квіти частіше всього у вигляді 8-пелюсткової розетки. Можна припустити, що вишивка хрестиком деякою мірою мала вплив на виникнення подібного мотиву. За кожним з узорів закріпилась і певна назва: мережка «колещатка», «клинова», «купчкова», «ляльки» та ін. Технікою чисної мережки з рослинним і геометричним малюнком широко користується О. Василенко із Решетилівки для оздоблення пазушок чоловічих сорочок.

Відмінною рисою полтавської вишивки є те, що мережки виконуються виключно білим кольором. Формування узору йде за рахунок протиставлення ажурних дірочок та білих настилок узору. Мережка широко відома в багатьох областях України, однак має різне кольорове забарвлення. Так, подільський «шабак» виконується в чотири кольори – чорним, червоним, білим, синім; «розшивка» – білим, червоним, чорним, жовтим. На Чернігівщині мережки вишивались широкими стрічками («шеляжкамп») білого, червоного кольорів. в західних областях – «павучки» вишиваються в більш насиченій гамі – чорним, білим, червоним кольорами по основі жовтого.

Мережки, які раніше використовувались лише для оформлення сорочок, останнім часом з успіхом застосовуються для вишивки доріжок, скатерок. Так, на «Полтавчанці» створюють скатерки (автори Г. Зиріна, Л. Гаркуша), в яких наявні різні за кольором тканини, за допомогою з'єднувальних мережок.

Характерною особливістю полтавської вишивки є поєднання лічильної техніки з мережками, а також різноманітними видами ажурної вишивки. Це – вирізування, виколювання, довбанка, солов'їні вічка, які надають виробам легкості, вишуканості і виконуються білим кольором. Ці техніки відомі також в інших районах України: Прикарпатті, Поділлі, Чернігівщині.

Вирізування буває на одну, три, п'ять, а то й більше квадратних дірочок. Узор щільно обшивається нитками, а середина потім вирізується від чого на полотні утворюються чіткі ажурні квадратики. При вирізуванні на три дірочки крайні дірочки залишаються порожніми, а середні заповнюються хрестиком або павутинкою із маленьких квадратиків в двох протилежних кутах. При вирізуванні на п'ять дірочок порожніми роблять першу і третю дірочки, заповнюють другу і четверту. Узор вирізування утворюється від поєднання цих дірочок і залежно від цього має назви: вирізування па чотири дірочки, косе, книжкове, хрестове, косе з клинцями, орлове, рогатеньке та ін. В основі лежать, як правило, назви геометричних фігур, які складають орнамент.

Існує думка, що вирізуванням виконуються лише узорі геометричні. В колекції узорів вишивки В. Захарченко є зразок узору гілки з розами та листям в техніці вирізування. Цей узор має назву

яготинський.

Вирізування, яке дає крупні, ажурні просвіти, широко застосовується у поєднанні з лиштвою для вишивки сорочок, а також скатерок [2, с.35].

Художні вишивки Полтавщини багатогранні за технікою виконання, формами узору, логікою побудови. Для полтавських сорочок характерні такі шви: хрестик, плутаний хрестик, подвійний прутик, зубчики, мережка, прутикова мережка, вирізування, лиштва, виколювання, довбанка, верхоплут, ляхівка в один і більше рядів, пухлики, ланцюжки та ін. Узори виконуються окремими швами і поєднанням кількох швів. Мистецьки, з високим художнім смаком поєднані шви утворюють дуже гарні узори. Так, поєднання лиштви з мережками або вирізуванням дає один із найдосконаліших художньо типів вишивки, що був особливо поширений на Полтавщині.

Сорочки на Полтавщині вишиваються переважно білими нитками, зрідка червоними та сірими.

Полтавщина – один з найбільш своєрідних, яскраво виражених центрів народного декоративно-прикладного мистецтва України. Здавна набули тут свого розвитку різноманітні види народної творчості і насамперед такі, як гончарство, килимарство, художня обробка деревини, лозоплетіння, набійка, вишивка.

Від народження до самої смерті життя народу було пов'язане з виробами народного мистецтва. Вони оточували людей у повсякденному житті: вишиті рушники, доріжки, скатертини, хустки, різьблені або розмальовані мисники з керамічним або дерев'яним посудом, скрині та інше.

Одяг був повсякденного призначення і святковий. Для щоденного носіння служили білі вишиті сорочки. Святковий одяг – більш розкішний, привабливий. Сільське населення одягалось виключно у тканини домашнього виготовлення.

По всій Україні був поширений так званий полтавський тип сорочки. В артілях Полтавщини чоловічі сорочки вишивалися традиційним геометричним орнаментом. Використовувалася гама м'яких пастельних кольорів, значне місце належить техніці білим по білому.

Комір, чохла чоловічих сорочок «чумачок» оздоблювали зубчиками. Для цього спочатку виконується мережка на одну дірочку, потім полотно складається удвічі, від чого утворюються зубчики. Кожний зубчик ретельно обкидається нитками і закріплюється. Під ним вишивають вузенький узор або хрестик (ретьязь), іноді роблять вівсяночку – узор з ювелірною розробкою деталей. Стики частин, щоб вони не перетворювалися в грубі рубці, з'єднують ажурними швами, що мають вигляд орнаментальних мережок (змережують). Останні несуть подвійну функцію – практичну та декоративну. Так, дві частини сорочки на чоловічій пазушці з'єднують черв'ячком, городками. Рубці підшивають з одночасним витяганням ниток основи і створенням вузенької мережки.

Найбільш простою є мережка прутик на дві дірочки, розміщені одна проти другої. Прутик допомагає зробити природний перехід від рельєфного рубця до орнаментальної композиції пазушки.

Для «чумачок» використовували сірувате домоткане полотно, на якому цікаво проступає білий малюнок, виконаний найчастіше у поєднанні з вирізуванням.

Використання домотканого полотна, що має перпендикулярне переплетення ниток, обумовлювало і загальний характер полтавської вишивки, геометричні або геометризovanі орнаментальні форми, вирішені великими рельєфними масами.

Для більшої контрастності добавляли небілені (сурові) нитки або злегка підфарбовані в блакитно-попелясті відтінки.

При вишиванні «біллю» – білим по білому – утворюється малюнок високого рельєфу зі світлотіньовим моделюванням. Залежно від напрямку світла, узор по-різному то відбиває, то поглинає його.

Вишивка білим по білому – своєрідний художній засіб, який асоціюється з красою морозних візерунків, що нашло відображення в піснях. Вишивання білим по білому, яке до певного часу було характерне для Полтавщини, зустрічається і в інших областях України: на Вінниччині, на Чернігівщині, що свідчить про широкі культурні зв'язки різних регіонів України [3;87].

Отже, вишивка Полтавщини дуже багата та різноманітна. Цим видом мистецтва здавна займалися і продовжують займатися українські майстрині.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Інтернет-видання Полтавщини / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltava.pl.ua/project/364/>. – Назва з екрана.*
2. *Кара-Васильєва Т.В. Полтавська народна вишивка / Т.В. Кара-Васильєва. – К.: Наукова думка, 1983.*
3. *Титаренко В.П. Традиційні народні ремесла: навчальний посібник Полтавщини / В. П. Титаренко. – Полтава: Верстка, 2003. – 311 с.*

*Совгиря Наталія
(Полтава, Україна)*

ХРЕСТИКОВІ ТЕХНІКИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ВИШИВЦІ

Народна творчість – це історична основа на якій розвивалася і розвивається світова художня культура, одна з форм суспільної свідомості і суспільної діяльності.

Народна творчість існує як сукупність численних видів і жанрів. Усі її види об'єднує основне – пізнання та відображення трудової діяльності, праця відіграла величезну роль у походженні мистецтва. Вона дала людині руку здатну виготовити знаряддя створювати потрібні предмети і надавати відповідної форми.